

ПОНЯТТЯ ПРАВА НА ВИЩУ ОСВІТУ В КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

Андрій Борисович ДІХТЯРУК,

*здобувач Інституту законодавства
Верховної Ради України,
fftt023@gmail.com*

У системі конституційних прав і свобод людини та громадянина право на освіту (у тому числі вищу) займає особливе місце. Загальновідомо, що освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави [1].

Водночас, на думку М. О. Тимошенко, «конституційне регулювання питань вищої освіти та її складових, відповідне програмування правового закріплення цієї сфери суспільних відносин є об'єктивним відображенням загальносуспільного значення та функціональних властивостей феномену вищої освіти для розвитку особистості, суспільства і держави, втіленням суспільної цінності зазначеного феномену в сучасних умовах розвитку глобалізованої цивілізації» [2].

Наразі право на освіту (вищу освіту) включене до міжнародних стандартів прав людини й закріплене у міжнародних і національних нормативно-правових документах. Стаття 53 Основного Закону України встановлює право кожного на освіту. На міжнародному рівні право на освіту (вищу освіту) передбачене в ст. 26 Загальної декларації прав людини 1948 року, ст. 2 Протоколу №1 до Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року, ч. 1 ст. 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 року, ст. 14 Хартії Європейського союзу про основні права 2000 року, документах Болонського процесу тощо. Підпунктом с п. 2 ст. 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права визначається ступінь вищої освіти, встановлюється її відкритість і доступність з урахуванням здібностей кожної людини та поступовою можливістю отримання її на безоплатній основі [3].

Зміст будь-якого права базується на його внутрішніх закономірностях, усталених та тільки йому притаманних ознаках в яких розвивається багатогранність форм його функціонування та розвитку. Тож спираючись на такий підхід, вважаємо, що дослідження права на вищу освіту слід розпочинати з аналізу термінологічних визначень, якими оперує правова наука вивчаючи згаданий правовий феномен.

На думку П. М. Рабіновича, юридичний термін – слово або словосполучення, що виражає поняття з правової сфери суспільного життя і має визначення в юридичній літературі (нормативно-правових актах, юридичних словниках, довідниках, енциклопедіях, наукових працях тощо). Вчений зазначає, що юридичний термін співвідноситься з правовим поняттям як першоелементом правового знання і слугує його знаковою (мовною) моделлю, репрезентованою у звуковій і літературних формах, а

правове поняття, його внутрішній зміст, обсяг і структура є логіко-сміисловою основою для окреслення термінологічного значення у формі дефініцій, яка узагальнює найістотніші ознаки і взаємозв'язки правового явища [4].

На увагу заслуговують позиція Н. В. Вітрук, «поняття в юридичній науці – не тільки вузлові пункти пізнання, а і засоби практичного удосконалення державно-правової дійсності. Перебуваючи у постійному розвитку, вони дозволяють всебічно досліджувати конкретні державно-правові явища розкривати їх зміст» [5].

Як зазначає М. О. Тимошенко «в юридичній літературі існують різні концептуальні підходи до дефініції права на вищу освіту та специфіки його правового забезпечення. Та всі вони так чи інакше узалежнюються від концептуального бачення різними вченими змісту та особливостей права на освіту як базового, вихідного, першопочаткового» [2].

Опираючись на наведене твердження, вважаємо за доцільне навести окремі наукові позиції щодо визначення базового поняття права на освіту. Отже, на думку О. А. Павлюх, право на освіту є нормативно-структурованою властивістю буття та формою реалізації інтересів особистості, що визначає міру індивідуальної свободи людини, зумовленою властивостями політичної, соціально-економічної та культурної діяльності держави в освітньому процесі, що розкриває характер взаємин особистості, суспільства і держави у цій галузі [6]

Ю. Соколенко надаючи визначення права на освіту зазначає, що це право людини на здобуття чітко окресленого обсягу якісних знань, умінь і навичок, професійної кваліфікації, розвитку її талантів, розумових та фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей та збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного і духовного потенціалу особи, набуття нею встановлених державою освітніх рівнів [7].

Ряд вчених, серед яких О.В. Дробиш вказують, що право на вищу освіту є суб'єктивним правом яке полягає в реально існуючій, гарантованій державою і міжнародним співтовариством фактичній можливості особи набувати необхідні знання і компетентності в особистих інтересах та інтересах суспільства і держави [8].

На думку вітчизняного дослідника М. О. Русіна, право на вищу освіту слід визначати як правосуб'єктність особи із набуття у закладі вищої освіти знань, умінь, навичок, компетентностей, які відповідають кваліфікації фахівця певного рівня вищої освіти у відповідній галузі знань та визначаються державними стандартами [9].

Аналіз наявної юридичної літератури з освітлюваного питання засвідчив, що більшість вчених-правників під правом на вищу освіту розуміють гарантовану державну можливість особи, яка вже має необхідний рівень базової освіти, одержати у закладі вищої освіти або науковій організації за встановленими освітніми програмами і стандартами фахові знання, навички, вміння, компетенції і їх офіційне визнання задля задоволення потреб суспільства і держави у підготовці фахівців вищої кваліфікації, а також особистості в інтелектуальному, культурному і моральному розвитку з метою реалізації здобутих навичок та знань [10; 11].

Підсумовуючи наведене зазначимо, що право на вищу освіту є складним та комплексним правовим явищем якому притаманне широке коло ознак які мають як соціальне так і правове значення. Водночас, будучи складовою системи основних прав і свобод людини і громадянина, праву на вищу освіту притаманні загальні ознаки, які закріплюються нормами Основного Закону України та впливають на формування цілісної системи прав.

Список використаних джерел:

1. Якушина О.С. Поняття та зміст конституційного права на освіту. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 140. С. 44-50.
2. Тимошенко М.О. Екологічний зміст права на вищу освіту. *Екологічне право України*. 2018. №1-2. С. 36-40.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права прийнятий в 1966 році/ URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text\\$](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text$).
4. Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. П. Бажана. Т.6: Т-Я. 2004. С. 768.
5. Витрук Н.В. Общая теория правового положения личности. М., 2008.
6. Павлюх О. Право на освіту: міжнародний та національний вимір (в контексті аналізу міжнародних договорів та національних нормативно-правових актів) *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту*. 2014. Вип. 24. Том 4 С. 178-18.
7. Соколенко Ю., Борисенко Ю. Современный кризис: трудовая миссия профессионального образования. *Новий колегіум: науковий інформаційний журнал*. 2009. №4. С. 6-16.
8. Дробыш О.В. Понятие, содержание и структура конституционного права на высшее образование. *Журнал Белорусского государственного университета. Право*. 2017. №1. С. 31-39.
9. Русін М. Поняття та структура адміністративних правовідносин в галузі вищої освіти. *Підприємництво, господарство і право*. 12/2017. С. 183-187.
10. Тодька Ю.Н. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. Монографія. Київ: Вид. дім «Ін Юре». 2004. С. 368.
11. Шевчук С. Концепція позитивних обов'язків держави у практиці Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2010. №2. С. 55-64.